Dr. VRATISLAV KALOUSEK:

POSTAVENÍ PRESIDENTA FRANCOUZSKÉ REPUBLIKY PODLE PAMĚTÍ POINCARÉOVÝCH.

(Dokončení.)

Méně dovídáme se z Pamětí o stycích jeho s carem ruským; jsou to většinou jen stručné, příležitostné zmínky, (viz ku př. V. 294, 524; VI. 171—2, VII. 137, 141, 145, 149). Nás může zajímati hlavně opatrně stylisovaný telegram, jejž poslal Poincaré po poradě s ministry a s Joffrem, v němž caru velebí armádu ruskou pod velením velkoknížete Mikuláše (VII. 81). Účelem telegramu bylo zabrániti, pokud možno, aby velkokníže nebyl s velitelství sesazen. Francouzský velvyslanec v Petrohradě však radil, aby telegram carovi nebyl doručen, poněvadž car mohl by v něm shledávati nepřípustné vměšování (VII. 86).

Poměrně řídké byly přímé písemné styky s králem italským (VI. 175, 183, 222—235) a princem vladařem srbským (IV. 75, VII. 9, 357, 359).

S presidentem Wilsonem byl Poincaré sice i v písemném oficiálním styku (V. 28, 316), zajímavější jest však jeho polosoukromá korespondence s ním. Došlo k ní zajímavým způsobem. Počátkem r. 1914 jednalo se totiž o tom, aby Poincaré navštívil Spojené Státy (IV. 8—9), mělo se tak státi v listopadu téhož roku při slavnostní schůzi Akademie americké, jejímž členem byl též Wilson. Bylo by bývalo přirozeno, aby Akademii francouzskou zastupoval taktéž president republiky, jenž byl jejím členem. Tyto záměry překazila ovšem válka, a Poincaré omluvil se Wilsonovi zvláštním listem. Wilson odpověděl na něj taktéž písemně; v dopise, opatrně stylisovaném, zračí se ovšem sympatie k Francii a k jejímu presidentu (V. 525). Poincarému záleželo na tom, aby Wilsonův dopis dostal se na veřejnost. Zvolil cestu sděliti jej Akademii, poněvadž dopis se jí přímo týkal. Vyžádal si ovšem předem Wilsonovo svolení. Dopis byl přečten ve schůzi Akademie a jest uložen v jejím archivu (V. 529).

Ke všem těmto dopisům hlavám cizích států dala příčinu světová válka. Jinak byl písemný styk Poincaréův s nimi velmi řídký. Z doby předválečné uveďme list, který zaslal při nastoupení nového francouzského velvyslance v Petrohradě carovi (III. 156), nebo odpověď jeho na obšírný telegram bulharského krále, který se v srpnu 1913 dovolával zakročení Francie ve prospěch Bulharska při jednání o mír Bukareštský. V telegrafické odpovědi, dané ovšem v dohodě s vládou, potvrzuje Poincaré jen krátce a suše příjem telegramu a sděluje, že jej oznámí vládě. Učinil tak ihned a francouzský ministr zahraničních věcí dal potřebné instrukce vyslanci v Bukurešti (III. 230). Z doby válečné lze uvésti odpověď králi španělskému na jeho list o záležitostech marockých (VI. 160).

Krom této korespondence s hlavami cizích států, jež měla ráz takřka jen oficiální, dovídáme se v Pamětech o hojné korespondenci Poincaréově s osobami domácími. Ráz dopisů těchto jest rozličný. Dopisy tvoří stupnici od ryze oficiálních až ke zcela soukromým. Uveďme aspoň některé ukázky z nich.

Příkladem dopisu oficiálního jest dopis jeho z 10. srpna 1914[28] předsedovi vlády, v němž doporučuje mu péči o Italy, kteří vypuknutím války pozbyli výživy (V. 79). Jiný příklad dopisu oficiálního, byť i ve formě srdečného sdělení starému spolužáku, poznali jsme již ve psaní Poincaréově francouzskému velvyslanci Paleologuovi (VI. 92). Když Pierre Loti se příliš exponoval z jara 1915 pro Turecko, tu Poincaré, na něhož se Loti četnými dopisy obracel jako na svého známého, píše mu 2. června 1915 dopis, v němž ho varuje před ukvapenými pokusy o dorozumění mezi Francií a Tureckem, a naznačuje cestu, kterou by se Turecko muselo dáti, aby Francie přistoupila na vy-

[28] Text viz Messages I. 9.

jednávání. V dopise výslovně podotýká, že píše jej v dohodě s ministrem věcí zahraničních (VI. 242). S Lotim byly písemné styky Poincaréovy dosti časté (V. 237, VI. 35, 130, 240—2).

Více ještě vystupuje v popředí soukromý ráz dopisu v odpovědi, kterou dal Poincaré v říjnu 1914 předsedovi municipální rady pařížské na dopis, v němž vyslovoval obavy, aby vojsko určené k obraně Paříže nebylo příliš seslabeno. Poincaré ujišťuje ho, že vláda učinila již potřebné opatření, a zdůrazňuje svoji příchylnost k obyvatelstvu hlavního města (V. 388).

Z jiných dopisů Poincaréových budiž upozorněno ještě na ony, v nichž se zračí obtížné postavení presidenta republiky. V březnu 1914 poslal předsedovi vlády Doumerguovi dopis, v němž se brání proti tomu, kterak ho Clemenceau v novinách obviňuje, že kuje pikle s některými politiky proti vládě (IV. 74). Krátce na to odevzdává osobně dopis ministru spravedlnosti, v němž kategoricky prohlašuje, že domněnka Caillauxova, že Poincaré inspiroval z části útoky Calmettovy proti němu, jest falešná, a žádá ministra, kdyby v procesu proti manželce Caillauxově, která zastřelila Calmetta, vyskytli se svědci tvrdící opak, aby proti nim ihned zavedl stihání pro křivé svědectví (IV. 207).[29] Clemenceauovi, jenž ve svých novinách Poincaréa nespravedlivě obviňoval, že chce si dáti uděliti od vlády řád, napsal president dopis, v němž toto nesmyslné tvrzení kategoricky odmítá (VII. 306). O jiném dopise Clemenceauovi zmíníme se později podrobněji. Zajímavá jest konečně jeho výměna dopisů s velkokněžnou Anastasií, matkou německé korunní princezny, jež žádala o povolení pobytu na Rivieře (V. 447), a jež později sprostředkovala dotaz své dcery ohledně dvou zajatých německých důstojníků (VI. 146, 169).

VIII. OSOBNÍ STYKY PRESIDENTOVY.

Osobní styky Poincaréovy byly v době jeho presidentství, jak poznáváme z jeho Pamětí, velmi rozsáhlé. Stýkal se s representanty cizích států i se zástupci všech vrstev obyvatelstva francouzského, nejvíce ovšem s politiky a v době války se zástupci armády. Povšimněme si nyní poněkud blíže těchto styků. Obrátíme svoji pozornost předně k jeho stykům s cizími panovníky.

Na zahraničních cestách, jež konal Poincaré před vypuknutím války, navštívil v červnu 1913 nejdříve Anglii (III. 241—256), byl ubytován v York House, tak jako jeho oba předchůdci Loubet a Fallières, teprve po válce, jak svědomitě zaznamenává, bydlil v Buckinghamském paláci (III. 243). Přiznává se s upřímností sobě vlastní, že nedovedl tehdy ani slovo anglicky. Nedostatek tento však později alespoň z části dohonil (III. 238, 250). Královští manželé angličtí opětovali jeho návštěvu zájezdem do Paříže v dubnu 1914 (IV. 104—118).

Taktéž se španělským králem vyměnil si Poincaré návštěvy; Alfons XIII. přijel do Paříže již v květnu 1913 (III. 202—209). Poincaré navštívil ho v říjnu téhož roku (III. 286—298), tehdy dostalo se Francii ujištění neutrality Španělska v případě války s Německem (III. 295). I později setkal se Poincaré s králem španělským ještě několikráte, když projížděl Paříží (III. 328, 346).

Cesta nového presidenta k caru Mikuláši II., oficiálnímu spojenci Francie, připravovaná od počátku r. 1914 (IV. 3), byla sběhem okolností oddálena tak, že k ní přišlo teprve v červnu 1914, těsně před vypuknutím války (IV. 221—280). Na válečné lodi, na níž plul president, vlála vlajka presidentova s jeho iniciálkami (IV. 222, 235). Nelze nám se tu blíže zabývati událostmi této cesty, politicky tak důležité, jež Poincaré s důkladností sobě vlastní líčí. Jen na dvě drobnosti upozorníme. Poincaré přijal tehdy v audienci celý diplomatický sbor petrohradský. I audience tato stala se v přítomnosti odpovědného ministra francouzského, totiž Vivianiho (IV. 251, 255). Na radnici petrohradské byl přijat zpěvem Marseillaisy. »Je to snad poprvé, poznamenává, kdy revoluční slova naší národní hymny byla veřejně vyslovena v Rusku« (IV. 259).

[29] Poincaré byl již před tím slyšen ve vyšetřování proti manželce Caillauxově jako svědek, stalo se to tím způsobem, že dostavil se k němu prvý president apelačního soudu, aby přijal jeho výpověď (IV. 95).

Na zpáteční cestě z Petrohradu učinil Poincaré návštěvu ve Štockholmě (IV. 297—314), kdežto z návštěvy v Dánsku sešlo pro stále vzrůstající nebezpečí válečné (VI. 333). Po celou dobu plavby své na sever byl Poincaré ve stálém radiotelegrafickém spojení s Francií, a líčí v Pamětech neobyčejně dramaticky, jak sledoval běh událostí a snažil se v dohodě s Vivianim zasahovati do něho.

Jest snad zbytečno poznamenati, že takřka při všech setkáních presidentových s cizími panovníky dochází pravidelně k politickým dohovorům nejen mezi ministry, nýbrž i mezi hlavami států (srov. ku př. III. 208, 253, 295).

Pro úplnost poznamenáváme ještě, že v r. 1913 přijal Poincaré v Paříži návštěvu královských manželů belgických (III. 183) a dánských (IV. 121—124), jakož i krále švédského a řeckého (III. 185 a 284), v roce následujícím přijal knížete Monackého (IV. 30).

Po vypuknutí války se situace změnila. Poincaré neopouští již Francie a jen na její půdě setkává se s cizími panovníky, s králem belgickým a anglickým. Jedna z prvých návštěv Poincaréových na bojišti platila frontě severní, kde podařilo se spojencům udržeti se i na půdě belgické. Zde setkává se počátkem listopadu 1914 s králem belgickým (V. 413—416), vyhledává ho i později (VI. 155—7, VII. 5—8), král belgický opětuje mu návštěvu v Chantilly (VII. 52—57). Král si tehdy postěžoval presidentovi: »Daří-li se věci dobře, tu lidé blahopřejí ministrům, nedaří-li se, svádí se to na panovníka nebo presidenta«. Když anglický král přijel koncem listopadu 1914 navštíviti armádu anglickou ve Francii, tu spěchal Poincaré jej pozdraviti (V. 471—4). Setkává se s nim ovšem i později (VII. 198, 200).

Úmyslně zdrželi jsme se poněkud déle u vylíčení osobních styků, jež měl Poincaré s cizími panovníky, neboť jsou nám názorným dokladem toho, kterak osobnost francouzského presidenta uplatňovala se v zahraničních stycích jeho vlasti.

Avšak nejen přímo s cizími panovníky stýkal se Poincaré dosti často, nýbrž i s jejich diplomatickými zástupci v Paříži. Za války ovšem taktéž daleko častěji nežli před válkou.

V době míru zmiňuje se ku př. o návštěvách velvyslance anglického (III. 185, IV. 57), rakouského (IV. 190), španělského (III. 184), u něhož nás zajímá jeho křestní jméno Wenzeslao. V době míru dochází, byť i zřídka, též k tomu, že president navštěvuje cizí vyslance, tak ku př. vyslance rakouského (III. 345), tureckého (IV. 53), italského (IV. 85) a španělského (IV. 168). Významnou byla jeho návštěva na vyslanectví německém (IV. 36), byla to po r. 1870 prvá návštěva presidenta republiky na tomto vyslanectví vůbec. Poincaré poznamenává, že úmyslně porušil dosavadní zvyklost bránící presidentu vstoupiti na exterritoriální půdu vyslanectví německého a tím jaksi na území německé.

Styk Poincaréův s diplomatickými zástupci se podstatně stupňuje v kritických dnech koncem července a počátkem srpna 1914, vidíme tu, že opětně přijímá anglického velvyslance Bertieho (IV. 416, 489, V. 94, 102, 221), naproti tomu jen ojediněle velvyslance ruského Izvolského. Památna jest audience téhož o půl noci z 1. na 2. srpna (IV. 495), kdy oznámil presidentu, že Německo vypovědělo válku Rusku a tázal se presidenta, co učiní Francie. Poincaré odpověděl poukazem na to, že rozhodnutí přísluší vládě, že ovšem předpokládá, že vláda splní závazky alianční, že však by se doporučovalo věc protáhnouti o několik dní. Ministři mezitím svolaní schválili tuto odpověď a předseda vlády byl pověřen ji Izvolskému potvrditi. Opět zajímavý příspěvek k osvětlení posice francouzského presidenta.

V tuto dobu přijímá Poincaré též návštěvy diplomatických zástupců zemí neutrálních, tak ku př. amerického velvyslance Herricka, jenž naznačil ochotu Wilsonovu k sprostředkování mezi válčícími stranami (V. 26), a jenž, když francouzská vláda chystala se opustiti Paříž, prohlásil Poincaréovi, že město neopustí, a že v případě okupace německé vztyčí hvězdnatý prapor, aby chránil památných staveb a muzeí (V. 235). Nástupce jeho Sharpa přijal Poincaré v nástupní audienci v Bordeaux (V. 482), při čemž poznamenává sarkasticky, že, jak se zdá, posílá Amerika z principu též do Paříže diplomaty, kteří neznají ani slovo francouzsky.

Zajímavá je též audience italského velvyslance Tittoniho dne 12. srpna 1914 (V. 79), jenž při-

šel poděkovati presidentovi za list, jímž doporučil vládě péči o Italy, kteří vypuknutím války pozbyli výživy. Velvyslanec ujistil zároveň presidenta, že Italie zachová neutralitu, což vládě ovšem již bylo známo (IV. 473, 507, 511). O rozhovoru, jenž se z toho vyvinul, informoval Poincaré ihned vládu (V. 80—81). Poznáváme z toho, že při audiencích diplomatů nebýval vždy přítomen ministr. Jindy tomu ovšem tak bylo (III. 224).

Rozumí se takřka samo sebou, že Poincaré přijímal, bylo-li toho třeba, i cizí státníky nebo jiné vynikající cizince, kteří navštívili Paříž (viz ku př. IV. 21, 23, V. 109, VI. 16, 48, 78, 143, 326)[30]. V době války ovšem i příslušníky Elsaska (V. 134, 139, VII. 129).

Když v listopadu 1915 přijeli 4 angličtí ministři do Paříže, aby konferovali s francouzskou vládou, a když prvé porady se dály bez účasti presidenta republiky, nesl to Poincaré, jak se zdá, těžce (VII. 260). Avšak již odpoledne téhož dne vidíme, že předsedá nejvyšší radě národní obrany, k níž byli přibráni i angličtí ministři.

Ještě četnější osobní styky pěstoval Poincaré s politiky domácími. Probíráme-li se jeho Pamětmi, tu v pestré řadě defilují před námi jména takřka všech politiků francouzských počínaje krajní pravicí, jako byl monarchista Charles Maurras (VII. 82), přes Alberta de Mun (V. 17) až ke krajní levici, k socialistům Guesdovi a Sembatovi (V. 91, 172), kteří se stávají zakrátko členy vlády, podobně jako za pravici Denys Cochin. Po vypuknutí války přijímá president hromadně pařížské žurnalisty (V. 16). Nejčastější byly snad Poincaréovy styky se senátory, vždyť Poincaré byl sám senátorem dříve, než byl zvolen za presidenta, a mezi nimi opět se senátorem Humbertem, voleným za departement Meuse, podobně jako Poincaré, a s Bourgeoisem, jehož si Poincaré nad jiné vážil. Záznamy Pamětí o těchto stycích vrhají neobyčejně zajímavé světlo na vnitřní politický život Francie, leč vedlo by daleko zabývati se jimi blíže. Zmínili jsme se o nich částečně již dříve.

Jen styku Poincaréova s Clemenceauem povšimneme si poněkud blíže. Clemenceau byl svojí povahou pravá protiva Poincaréova, byl jeho dávným odpůrcem politickým, byl jeho odpůrcem při volbě za presidenta. Osobní styky jejich byly před válkou omezeny na minimum. Oba však spojovala společná idea horoucí lásky k vlasti.

Když vypukla válka, tu Clemenceau pochválil ve svém časopise l'Homme libre poselství Poincaréovo. Tento se mu revanchoval ihned tím, že jej pozval k rozmluvě. Clemenceau přišel 6. srpna a rozmlouval dlouho s presidentem o politické situaci, hněv jeho obracel se tehdy hlavně proti Rakousku, jež, jak čteme, nenávidí a jímž pohrdá (V. 20). Již následujícího dne přichází opět a přivádí s sebou hraběte Sabiniho, obchodního attaché italského, jenž naznačuje požadavky Italie za vstup do války po boku Francie (V. 30). Den na to píše Clemenceau presidentovi v téže věci krátký dopis »sans formule de salutation«, jak neopomine Poincaré poznamenati (V. 41). Návštěvy nebo dopisy opakují se v krátkých intervalech (V. 50, 68, 122, 138, 187), avšak již koncem srpna dochází k nové srážce mezi oběma (V. 189—191). V bouřlivé rozmluvě vytýká Clemenceau mezi jiným Poincaréovi, že povolal vládu nicek, aby mohl sám panovati. Mluvil k němu, jak praví Poincaré, jako člověk, jenž ztratil vládu nad sebou, mluvil však s ohnivostí vlastence, jenž jest jedině sám schopen vrátiti vítězství francouzským praporům. »Kdybych byl býval měl volnost slov a jednání, nebyl bych se zdržel a vyhodil ho ze dveří«, doznává Poincaré. Rozmluva, vlastně hádka, pokračovala dále, až ji ukončil Poincaré slovy: »Jste šílený, jste doslova šílený«. V pamětech čteme na vysvětlenou podrážděného stavu Clemenceauova, že tehdy vůbec nespal, a že udržoval se bromem. Poincaré referoval o této příhodě ovšem vládě. Poznamenává, že pokud je vítězství možné, jest Clemenceau s to vše pokaziti. »Snad přijde den, kdy dodám: nyní, kdy jest vše ztraceno, jest Clemenceau schopen vše

---

[30] Při návštěvě belgického ministra Vandervelda v srpnu 1914 poznamenává, že ministr má »une surdité fort intelligente«, jež nebrání mu slyšeti, co chce znáti, a dovoluje mu, aby nechal padnouti pod stůl, co pokládá za vedlejší (V. 109).

zachrániti« (V. 191). Znajíce pravdomluvnost Poincaréovu, nemůžeme míti za to, že by slova tato byla jen jakési vaticionatio ex eventu.

Tím skončily osobní styky obou politiků, jež na počátku války byly tak slibně obnoveny, na delší dobu. Clemenceau však útočil dále na Poincaréa v novinách, což přimělo tohoto k tomu, že v poslední den r. 1914 poslal mu dlouhý dopis, v němž vyvracel jeho nesmyslné obviňování, že chtěl odvolati z fronty jízdu, aby měl tradiční doprovod při novoroční návštěvě u obou předsedů parlamentu, a že chtěl, aby jeho presidentský plat byl zvýšen (V. 535—7.).[31]

Netřeba podotýkati, že styk Poincaréův neomezoval se na politiky, stýkal se taktéž často i s jinými osobami, hlavně se zástupci světa literárního. Je přirozeno, že tito obraceli se na něho v době války s rozličnými bolestmi a s prosbami o intervenci. Je zajímavo čísti o tom v Pamětech, ukazuje se nám tu Poincaré se zcela jiné stránky, řekli bychom se stránky prostě lidské. Tak ku př., když obrátil se Maurice Barrès, jenž odcházel na bojiště jako dopisovatel časopisů, na něho se žádostí, aby usnadnil mu přístup do bitevní linie (V. 93), nebo když stěžoval si mu Pierre Loti na obtíže, jež mu činí ministr námořnictví ohledně znovupovolání do aktivní služby (V. 237, VI. 35). Taktéž Rostand i A. France obracejí se na presidenta, by nabídli své služby vlasti (V. 227). Na jednu cestu na frontu béře s sebou Poincaré Lotiho, aby tento mohl zachytiti přímé dojmy pro své umělecké dílo (VII. 17).

Jen ještě jediný krásný příklad těchto styků uveďme. Poincaré neznal osobně slavného básníka jihofrancouzského Mistrala. Použil tedy příležitosti, když z podzimku r. 1913 vraceje se ze Španěl pozdržel se v jižní Francii, že zajel do básníkova sídla v Maillane, aby mu přinesl, jak praví »l' homage de mon admiration«. Stalo se tak v oslovení, jež Poincaré v Pamětech celé uvádí, a v němž poznáváme, jakého vzletu byl tento jindy tak střízlivý muž schopen (III. 303).[32]

Příznačné pro národní cítění Francouzů jsou zmínky v Pamětech o tom, kterak po vypuknutí války obraceli se na Poincaréa členové bývalých panovnických rodin francouzských, aby jim dovolil sloužiti ve vojsku francouzském. Tak učinil princ Roland Bonaparte, vévoda de Guise, princ Louis Napoleon (IV. 508,540, V. 84). Nemohlo jim býti vyhověno vzhledem k přísným ustanovením zákona z r. 1886. Služeb jejich bylo však aspoň z části použito nepřímo: v posláních politických, ve

---

[31] Jest psán vzletně a ostře. Čteme v originále část úvodu a závěru: »Vous êtes sénateur, vous avez été président du Conseil, vous êtes Georges Clemenceau; j'ai une magistrature républicaine à exercer aujourd' hui devant l'ennemi; il ne sera pas dit que j' aurai jamais négligé aucune occasion de conjurer des discordes civiles.... Je demeure stupéfait de la facilité avec laquelle vous accueillez les bruits les plus absurdes, lorsqu' ils font écho à vos préventions. Ce que vous m'aviez dit à notre dernière entrevue m' avait déjà prouvé quelles étranges erreurs de psychologie vous commettiez, lorsque vous aviez a priori frappé quelqu' un d' indignité. Mais, tout de même, vous pourriez vous dire qu' à moins d' être un lâche ou un dément, un homme qui a la charge et l'honneur de certaines fonctions doit être, par la force invincible des choses, moralement et physiquement incapable de céder. en des circonstances comme celles-ci, à des calculs personnels. Si vraiment vous ne le comprenez pas, je vous plains d' avoir dans l'ame une si aveugle puissance de haine et de mépris.«

[32] Poincaré cituje celé oslovení, uvádíme je i zde, neboť je snad nejpoetičtějším místem všech dosud vyšlých dílů Pamětí. Nutno je ovšem čísti v originále. Pravil tehdy:

»Cher et illustre maître, à vous qui avez élevé, en l'honneur d' une terre française, des monuments impérissables; à vous qui avez éclairé de votre soleil nos imaginations assombries, à vous qui avez relevé le prestige d' une langue et d' une littérature dont notre histoire nationale a lieu de s'enorgueillir, à vous qui avez dressé dans nos souvenirs les figures immortelles de Vincent et de Mireille, de Calendal et d' Estérelle; à vous qui avez chanté, en des stances inoubliables, les magnanarelles et les gardians; à vous, le noble poète du Rhône et des iles d'or, à vous qui, en glorifiant la Provence, avez tressé à la France elle-même une verdoyante couronne d'olivier; à vous que, il y a plus d' un demi-siècle, Lamartine saluait déjà comme un nouvel Homère et dont le premier livre lui apportait, disait-il, dans sa mélancolique retraite, une goute de rosée, une haleine du matin, un rayon de lumière; à vous qui avez vécu entouré de l' admiration universelle, et qui êtes resté fidèle à votre cher mas de Maillane; à vous, dont les générations futures se passeront, à travers les âges, comme des fleurs qui ne se faneraient pas, les poésies divines, — à vous, auguste maitre, j'apporte aujourd' hui le témoignage de reconnaissance de la République et de la grande patrie.«

službě zdravotní. Presidentu jsou nabídky tyto radostným důkazem toho, že v této veliké době vládne skutečně mezi všemi Francouzi posvátná jednota jako ve starém Řecku (IV. 541). V této spojitosti možno snad též zmíniti se o tom, že po vypuknutí války většina úředníků i důstojníků presidentovy kanceláře nastoupila vojenskou službu (V. 35).

Zde naskýtá se příležitost upozorniti na zvláštní druh styků s veřejností, jež přinesla Poincaréovi světová válka. Byly mu zasílány nesčetné dopisy od lidí známých i neznámých, taktéž dopisy anonymní. Byly s počátku plny důvěry (V. 84), později, když válka se prodlužovala, mění se jejich tón. Obsahují rady, kritiky, výtky i urážky, zvláště jest mu vyčítáno, že nevrací se do Paříže (V. 151, 205, 383, 402). I později dopisy neustávají; tenor jejich jest: jste hlava státu, můžete vše, jste pán, stačí, abyste řekl jen slovo (VII. 125). Ze všech těchto nesčetných dopisů uvádí Poincaré doslova jen jediný, dopis matky, které zachránil posledního syna ze zákopů (VII. 343).

XI. CESTY PRESIDENTOVY PO FRANCII.

Měli jsme již příležitost povšimnouti si poněkud presidentových cest. Sledovali jsme ho na jeho cestách zahraničních, a upozornili jsme též již na to, kterak podle ústavní tradice doprovázel jej na všech cestách některý ze členů vlády »jako stín«.

Obraťme nyní svoji pozornost k cestám Poincaréovým po Francii. Z Pamětí poznáváme, že Poincaré cestoval po republice velmi často, byly to většinou cesty oficiální spojené pravidelně s proslovy presidentovými na slavnostech a banketech, jen výjimečně cesty soukromé, jak sám praví, turistické. Smysl a účel oněch cest charakterisuje Poincaré sám takto: »Vstoupiti do styku s obyvatelstvem rozličných francouzských provincií, vyslechnouti jejich stížnosti, přijímati jejich přání, sdělovati je vládám, jak po sobě následují, není-liž to ve spokojeném klidu mé ústavní nemohoucnosti jediná skutečná služba, kterou mohu přinésti zemi?« (IV. 137).

Šest týdnů po tom, co nastoupil úřad, koná Poincaré v průvodu dvou ministrů svoji prvou cestu presidentskou, cílem jejím jest Montpellier, kde měl předsedati kongresu francouzské svépomoci (III. 161). Tím počínají Poincaréovy cesty po Francii, mají většinou charakter vyjížděk do jednotlivých větších měst. Setkáváme se s ním v Toulonu, Havre, Marseilli, Lyonu, Remeši atd. Po dvakráte mění se však cesty tyto ve větší zájezdy po venkově francouzském. Po prvé v pozdním létě 1913, kdy automobilem projíždí celou jižní Francii, počínaje od hranic východních, kdež vyjíždí ze svého zamilovaného Sampigny, a konče cestu svoji, kteráž z počátku má ráz soukromý, při čemž však přes to jest stále doprovázen některým z ministrů, v okolí Toulousu, a pokračuje dále v oficiální cestě až do Bordeaux (III. 268—284). Charakteristické pro tehdejší politické poměry ve Francii jest, že v Limoges odepřela tehdy socialistická městská rada účastniti se presidentova uvítání (III. 269). Druhý kratší zájezd vede presidenta koncem května 1914 do Bretaňska; (IV. 137—143), byl na něm většinou doprovázen jen státním podsekretářem, nikoliv ministrem (IV. 137).

Při svých cestách měl Poincaré příležitost účastniti se manevrů námořních i pozemních (III. 234, 279), zachovávaje takto tradici jiných hlav států.

Cesty takové ovšem odpočinkem nebyly, ten hledal a nalézal buď ve svém oblíbeném venkovském zátiší v Sampigny (III. 200, 260), nebo v obvyklém sídle francouzských presidentů v Rambouilletu (III. 284, 309, 312), nebo též na Rivieře v d'Eze-sur-Mer (IV. 99, 119). Z domu, v němž bydlil v Sampigny, vlála vlajka a v jeho blízkosti byla vojenská stráž (III. 200).

Vypuknutí světové války znamená načas konec presidentových cest. Nikoli však na dlouho. Ještě před koncem r. 1914 jsou cesty tyto obnoveny, ovšem ráz a cíl jejich jest změněn. Cesty Poincaréovy směřují nyní takřka výhradně k návštěvě fronty, a směřují-li výjimečně do zázemí, jest cíl jejich opět úzce spiat s válkou, navštěvuje totiž střediska válečného průmyslu.

Zajímavo jest pozorovati, jaké překážky musil Poincaré, jenž byl přece nominálním nejvyšším

velitelem veškeré branné moci francouzské, překonávati, nežli mohl uskutečniti svůj úmysl a navštíviti frontu. Návštěvy takové nebyly totiž příliš vítány ani hlavnímu stanu, ani patrně ministru války. Živý obraz o tom podávají nám Paměti.

Poincaré uznával, že po dobu nástupu vojska nemá co hledati na frontě. Avšak, když nástup byl dokončen, tu projevuje ministru války Messimymu již dne 18. srpna přání (V. 122) odebrati se s ním co možno nejdříve na frontu, aby sdělil — jak praví — armádám povzbuzení od držitelů moci veřejné. Messimy souhlasil, ale upozornil, že je třeba dorozuměti se s hlavním stanem, jenž nemá za to, že přišla již vhodná doba k návštěvě presidentově. »Až do nového rozkazu — poznamenává Poincaré s povzdechem — musím se smířiti s tím, že zůstanu zbaven osobní svobody, že budu — ačkoliv jsem hlavou republiky — pokládán za krále lenocha. Avšak slovo má armáda. Mlčím a podrobuji se«.

Ovšem nikoli na dlouho. Sotva zdomácněl v Bordeaux, opakuje již dne 13. září v ministerské radě své přání po cestě na frontu, a když naráží na nové odklady, tu prohlašuje resolutně, že, nebude-li jeho návrh schválen, poruší dosavadní zvyklost, podle níž má býti president při každé cestě doprovázen ministry, a učiní sám, bez schválení a bez pomoci vlády, kroky, jež pokládá za nutné (V. 287). Tato hrozba »malým státním převratem« nesetkala se, jak poznamenává, s odporem, ale s překvapením a vzbudila u některých ministrů jakési rozpaky. Avšak teprve 10 dnů na to projevuje ministr války souhlas s tím, aby president navštívil hlavní stan a armádu (V. 322). A opět uplynulo nových deset dní, nežli dal své svolení i hlavní stan (V. 349), a tak teprve 4. října vypravil se Poincaré s Vivianim a Millerandem z Bordeaux na svoji prvou cestu na frontu. Navštívil ovšem nejdříve hlavní stan francouzský, kdež se setkal s Joffrem, jenž byl jako vždy »impassible, souriant et doucement opiniâtre« (V. 353), setkal se dále též s anglickým vrchním velitelem a na zpáteční cestě zabočil do Paříže. Tehdy teprve byla dána do Bulletin des armées oficiální zpráva o cestě presidentově spolu s vysvětlením, proč k ní nedošlo dříve. S touto zprávou však Poincaré nebyl příliš spokojen, praví, že není třeba dávati jeho cestám k vojsku jakýkoli charakter slavnostní, a že stačí, budou-li cesty tyto příště konány tiše, jen na důkaz péče o vojsko (V. 363).

Již 8. října spěchá Poincaré zpět do Bordeaux, aby opět mohl předsedati ministerským radám. Koncem měsíce odjíždí poznovu do Paříže, aby po té navštívil severní frontu. Krátkého pobytu v Paříži užívá k tomu, že se účastní zasedání Akademie francouzské, kde měla býti redigována odpověď na manifest 93 intelektuálů německých, jenž snažil se svaliti s Německa odpovědnost za válku. Poincaré praví, že k návrhu veřejné odpovědi, jejž vypracoval Lavisse, neměl ničeho k podotknutí (V. 399). Ještě téhož večera se však dozvěděl, že někteří poslanci — »deputés inoccupés«, jak pichlavě praví — mu vyčítají, že první den pařížského pobytu věnoval akademickým maličkostem. Na takové výčitky ripostuje: Snad mají pravdu. Avšak přísná konstituce nedovoluje mi, abych se procházel v kuloárech Bourbonského paláce. Ostatně manifest devadesátitří není snad maličkostí, jež by nestála za řeč (V. 400).

Takto začínají presidentovy cesty na bojiště, jež se od té doby opakují v krátkých intervalech. V r. 1914 byl celkem pětkráte na frontě. Zvlášť přál si navštíviti bojiště východní, jež proti své vůli prý poněkud zanedbal (V. 424), a když přání jeho nebylo ihned splněno a do východních departementů zajel dříve Viviani sám, tu poznamenává trpce, že se zdá, že přístup do nich není zapovězen nikomu jinému leč presidentu republiky (V. 433). Od jedné cesty na nátlak hlavního stanu upouští, totiž od vánoční cesty do Elsaska, kdež chtěl se svou manželkou rozdávati dárky (V. 512).

Ještě častěji opakují se návštěvy Poincaréovy na frontu v roce 1915. Bylo jich na dvacet. Kromě toho ještě dvě cesty do zázemí k návštěvě válečného průmyslu. Cesty na bojiště podnikal Poincaré původně právě tak jako cesty v míru jen v doprovodu ministrů. Slyšeli jsme již dříve, že od tradice této vědomě se uchýlil koncem r. 1914 při návštěvě Remeše (V. 503). Všímneme-li si svědomitých zápisků Poincaréových v r. 1915 o tom, kdo presidenta na jeho zájezdech doprovázel, vidíme, že asi v polovině případů byl doprovázen ministry a v polovině jen vojenskými hodnostáři. Podařilo

se mu tedy přece prolomiti onu zvyklost, že byl president všude sledován ministrem jako stínem.

Nelze se tu ovšem zabývati blíže cestami Poincaréovými v době války, na některé zajímavé podrobnosti upozornili jsme již dříve[33] Jen dvou jeho cest si ještě poněkud povšimneme; opuštění Paříže v září 1914 a návratu do ní v prosinci téhož roku. Skýtají i tu Paměti rozličné zajímavé drobnosti s hlediska ústavního.

O opuštění Paříže stala se prvá zmínka v ministerské radě dne 29. srpna 1914, když Millerand chladně, jak čteme v Pamětech, oznámil, že v případě, že by došlo k obležení Paříže, jest třeba, aby ji vláda v poslední okamžik opustila, neboť »nemá práva nechati se odříznouti a isolovati od národa« (V. 208). Poincarému zdála se debata o tom předčasná, jednání bylo odročeno. Zajímavo jest, že socialističtí ministři žádali, aby v případě odchodu vlády někteří ministři zůstali v Paříži, aby tam representovali vládu[34]. Ještě v noci téhož dne naléhal Joffre, aby vláda odešla z hlavního města, neboť její přítomnost přitahuje nepřítele k Paříži (V. 212). Dne 31. srpna Millerand opětně naléhal v ministerské radě, aby vláda tak učinila. Byl podporován Doumerguem, jenž pravil Poincarému, hájícímu opačného stanoviska: »Pane presidente, je často povinností nechati se obviniti ze zbabělosti. Je někdy třeba více odvahy čeliti výtkám davu, než vydati se v nebezpečenství smrti« (V. 221).

Odjezd usnesen vládou dne 2. září, tím bylo rozhodnuto i o odjezdu Poincaréově, neboť nemohl, jak píše, zůstati v Paříži bez ministrů (V, 236). Poincaré opětně zdůrazňuje, že bránil se odjezdu až do poslední chvíle (V. 220, 229), zvláště lituje, že neobdržel včas přesných zpráv o obratu německé armády Kluckovy, neboť pak byl by dosáhl alespoň odložení definitivního rozhodnutí. »Byl bych býval ušetřen jednoho z velikých zármutků svého života«, praví krátce ale výrazně (V. 226). Ještě téže noci odejeli president i ministři do Bordeaux i se svými manželkami, jak vláda výslovně rozhodla (V. 237).

Byl-li Poincaré poslední, jenž souhlasil s opuštěním Paříže, byl prvým, jenž po vítězné bitvě na Marně naléhal na návrat vlády do hlavního města. I o tom nacházíme zajímavé záznamy v Pamětech.

Již dne 21. září táže se, proč vláda zůstává v Bordeaux? Millerand vymlouvá se na Joffra, avšak Poincaré nadhazuje v Pamětech, že některá ministerstva, zvláště ministerstvo války, přivykla si příliš na život v Bordeaux, a že proto oddalují návrat (V. 318). Marně i později naléhá Poincaré, jemuž bylo v anonymních dopisech předhazováno, že ze zbabělosti nevrací se do hlavního města (V. 383), na rozhodnutí vlády v příčině návratu (V. 338, 380). Situace se přiostřuje tak, že Poincaré hrozí dne 22. října ministerské radě, že odjede příštího týdne do Paříže sám a upozorňuje, že dekrety musí býti podpisovány tam, kde je president, nikoliv tam, kde jsou ministři, a domáhá se práva vrátiti se do Elysejí i bez rozhodnutí vlády. Ministři ho chlácholí, že vláda musí bdíti nad jeho bezpečností, že president je »královna včel«. Na což Poincaré odpovídá, že stane-li se mu neštěstí, je ústavou postaráno o náhradu, poněvadž celou vládní moc bude v tomto případě vykonávati vláda (V. 389). Usneseno vyžádati si Joffrova souhlasu k přestěhování v prostřed listopadu. Poincaré prohlašuje, že nevyčká tohoto data a že v příštím týdnu ztráví v Paříži alespoň několik dní. Stalo se tak skutečně při jeho návratu z prvé cesty na frontu.

Když ministři Briand a Sarraut vrátili se koncem října ze zájezdu do Paříže, tu referovali ministerské radě, jak nepříznivě kritisuje se v Paříži nepřítomnost presidentova (V. 395, 398). To pů-

[33] Jen o jedné cestě na frontu budiž učiněna ještě krátká zmínka. Když v červnu 1915 zaznamenaly i španělské listy zprávy o tom, že v armádě francouzské vzrůstá hnutí pro mír, tu přítel španělského krále, Quiñones de Leon, zajel s Poincarém na jeho požádání na frontu, aby přesvědčil se o bezpodstatnosti těchto pověstí. Oba byli s výsledkem cesty spokojeni (VI. 337–39).

[34] Obávali se patrně, aby moc guvernéra pařížského příliš nevzrostla v nepřítomnosti vlády, a aby — jak později čteme — tam snad nedošlo k vojenskému převratu (V. 267). Proto vláda, když se přestěhovala do Bordeaux, jen nerada se smířila s tím, že generál Gallieni, vojenský guvernér Paříže, svěřil úkol jakéhosi civilního komisaře Doumerovi (V. 251). Proto patrně též jednotliví ministři často dojížděli z Bordeaux do Paříže.

sobilo a usneseno, aby následujícího dne odejel president do Paříže. Zdržel se tam jen krátce, byla to ona návštěva, kdy se účastnil zasedání akademie, o čemž jsme se již zmínili. Joffre zrazoval ho tehdy od definitivního návratu do Paříže (V. 398). Činil tak i později (V. 476).

Sotva že se Poincaré vrátil z této cesty, naléhal na definitivní návrat celé vlády do Paříže, leč zase marně (V. 429, 433). Jen jednotliví ministři tam zajížděli, takže vláda nebyla již řádně soustředěna v Bordeaux. »Brzo přijde den, kdy budu odsouzen representovati sám vládu v Bordeaux«, poznamenává trpce Poincaré (V. 435). Viviani navrhoval počátkem prosince, aby vláda vrátila se do Paříže teprve v polovině ledna 1915; chtěje takto oddáliti sestoupení parlamentu (V. 480). Tomu odporoval Poincaré, a tak konečně usneseno vrátiti se do Paříže příští týden. President odejel do hlavního města s oněmi ministry, kteří tak neučinili již dříve, dne 8. prosince (V. 493), jen Millerand se svými kancelářemi ministerstva války setrval tam o měsíc déle (V. 483—4 a 532, VI. 10), nedbaje toho, že se mezitím již sešel parlament, což mu bylo od jeho kolegů zazlíváno.

Tak skončila tato cesta Poincaréova, jež tvořila tak smutnou episodu jeho života.

X. NÁZORY POINCARÉOVY O POSTAVENÍ PRESIDENTA REPUBLIKY.

Již z počátku druhé kapitoly měli jsme příležitost uvésti zásadní pojetí, jež měl Poincaré o úřadě presidentském. Z dalších kapitol bylo patrno, jak Poincaré hleděl na jednotlivé stránky tohoto úřadu. Budiž dovoleno nyní v kapitole závěrečné citovati ještě některé všeobecné úvahy Poincaréovy o postavení presidenta francouzské republiky. Vyniknou nyní lépe, tvoří-li jim pozadí pestrá mosaika presidentovy činnosti, kterou jsme poznali v kapitolách předchozích.

Chystaje se uvítati krále dánského, srovnává v duchu Poincaré postavení monarchovo a presidentovo a dochází k těmto závěrům (IV. 121): »Nelze pochybovati o tom, že v zemích monarchických může se král jeviti svému národu jako ryzí obraz vlasti. V republice zvolený president jest pouhou osobou politickou, jež vystupuje ze včerejšího svého postavení, do něhož se zítra vrátí, a která i při výkonu svého úřadu zachovává si stoupence i odpůrce; marně se snaží povznésti nad denní boj; vleče s sebou upomínku na svoji minulost, a i když úplně odložil své bývalé já, jest jen zatemnělým symbolem národa«.

Přes to klade Poincaré váhu na to, aby byl vždy pokládán za representanta celé Francie. Výrazně projevil tento názor v řeči na banketě v Limoges (III. 270), odpovídaje tím nepřímo na chování socialistické radnice, která odmítla zúčastniti se jeho slavnostního přivítání. »Pochopili jste, že president republiky, jsa postaven svým úřadem vně stranických bojů, representuje celou Francii, a že, jsa věrným služebníkem ústavy i zákonů, má za úkol všude chrániti jednoty národní. Neřeknu dnes ničeho, co zavdalo by příčiny k rozmíškám, nebudu si stěžovati, a v přípitku, jejž s vaším dovolením pronesu, nevyloučím nikoho z přání všeho dobra, poněvadž nechci znáti a neznám v republice než Francouze«.

Poincaréovi býval někdy vytýkán nedostatek ráznosti při hájení vlastních práv. Výtky takové pramení podle Poincaréa ze špatného pojetí presidentovy autority. Pojetí takové mělo za následek demisi Casimir-Perierovu, a bylo příčinou nesprávných útoků na předchůdce Poincaréovy, kteří vykonávali svoje poslání se vší potřebnou reservou. Pojetí takové smetlo by dozajista, jak praví Poincaré, v budoucnosti presidenty, kteří by si je osvojili. Avšak těmto naivním lidem, čteme v Pamětech, nevěrným služebníkům Svobody, nevědomým obdivovatelům tyranie, žádná zkušenost nedovede vymítiti jejich oblíbený omyl (IV. 135).

Jak vidíme, byl Poincaré nepřítelem osobního režimu presidentova, pociťoval však těžce omezení, která tím na něho byla uvalena. Při kterési příležitosti volá: „Jak těžkým a trapným břemenem jest břemeno hlavy státu, jehož úkolem jest vymáhati postupně respekt cizím náhledům a vzdáti se náhledů vlastních“ (IV, 125). A jindy opět praví, že ze všech práv, o něž ho připravilo jeho nynější postavení, lituje nejvíce, že si nemohl zachovati svoje já (V. 479).

Tato vázanost na vládu, kterou tak těžce pociťoval, přinášela mu však útěchu v těžkých chvílích po vypuknutí světové války, kdy s klidným svědomím konstatuje, že — jsa vědom toho, že od ledna 1913 nečinil nic bez vědomí vlády — nemusí se dovolávati své ústavní neodpovědnosti, aby odmítl odpovědnost morální. Praví dále, že nechce skrývati se zbaběle za kabinet, jenž se většinou neskládá z jeho starých přátel politických. Dobrovolně se prohlašuje za solidární s vládou, a praví, že oba učinili vše, aby se vyhnuli válce (IV. 528).

Poincaré snášel též těžce svoji vzdálenost od politického ruchu. Často si na to stěžuje v Pamětech. Vizme aspoň dva případy. Voleb do parlamentu z jara 1914 účastnil se tak, jako jiný občan. Odevzdav svůj lístek hlasovací v VIII. arrondissementu, kdež se dal zapsati do hlasovacích seznamů stav se presidentem republiky (IV. 103), táže se sama sebe (IV. 119): »Jaký výsledek budou míti tyto volby? Můj úřad jakéhosi rozhodčího jen stěží mi nechává právo ptáti se po tom. Omezují se na to, abych mlčky splnil občanskou povinnost.« Ještě názorněji líčí své postavení po návratu z cesty do Ruska v kritických dnech před vypuknutím války: »Vše, co vím, vím jen od ministrů; vše, o čem přemítám, mohu říci jen jim. Nikdo mi netelegrafuje ani nepíše, sám nepíši nikomu... Jest nemožno, abych byl o všem přesně informován. Znám jen stručné výtahy z diplomatických rozhovorů. Musím přenechati ministrům veškerou volnost jednání, jinak dopustil bych se zrady na duchu ústavy, a dal bych zem na pospas vládní anarchii« (IV. 432).

Přes to, že Poincaré snažil se úzkostlivě šetřiti mezí vytknutých mu ústavou a tradicí, neušel výtek. Jemu byly kladeny v kritických dobách za vinu chyby vlád ať skutečné, ať domnělé. Tak poznamenává dne 12. září 1914: ».... byl jsem činěn odpovědným za vše, za to, co jsem věděl, i za to, co nynější nebo dřívější ministři mi neřekli, za to, co jsem učinil v r. 1912 jako předseda vlády, taktéž za to, co učinily nebo zanedbaly učiniti vlády, v nichž jsem nezasedal. Nedostatky výzbroje a výstroje, nedostatek těžké dělostřelby, nešetrnost v některých oborech správy, uzavření parlamentu, nepřesné nebo neúplné zprávy, vše se stalo v pochmurných hodinách záminkou k rekriminacím proti mně. Členové parlamentu, kteří se sami pokládali za velmi dbalé ústavy, šli až tak daleko, že mi vytýkali, že jsem se nestal diktátorem, a že jsem se nechal umlčeti vládou; jiní naproti tomu tvrdili, že jsem vše sám činil pod ochranou ministrů, dobré i špatné, zvláště špatně.... Mým zaměstnáním jest přitahovati blesky na svou hlavu, aby najednou nezasáhly mnoho lidí. Musím si říci, že národ židovský měl šťastný nápad, že na slavnost smíření vyháněl do pouště ubohého kozla Azazela, obtíženého hříchy všech lidí. Toto nevinné zvíře bylo by velmi na místě v ovčíně v Rambouilletu, blízko presidentova zámku« (V. 284—285).

Podobně poznamenává Poincaré ke konci r. 1915 (VII. 319), že v senátě mu vytýkali jedni, že jedná osobně, druzí, že jedná málo. Cheron dokonce prý tvrdil, že presidentovi přísluší osobně bdíti nad výkonem zákonů. Jiní opět si stěžovali na jeho domnělé zásahy do neodvislosti ministrů. Že i Clemenceau činil mu podobné výtky (VII. 204), není divu.

Bylo by možno uvésti takovýchto úvah i poznatků více, však ukázky tyto snad stačí, zvláště promítneme-li si je, jak z počátku jsme pravili, na pozadí pestré mosaiky presidentovy činnosti, kterou jsme poznali v kapitolách předchozích.

VNITŘNÍ A ZAHRANIČNÍ POLITIKA.

A. VNITŘNÍ.

Tempo politických prací — měříme-li bezprostředními výsledky — bylo koncem února a počátkem března velmi pomalé; šlo nejvíce o přípravu celkového finančního plánu, který by naše finanční hospodářství státní uvedl v soulad s nesnázemi a potřebami vyplývajícími z hospodářské krise. Na jedné straně hospodářská krise snižuje státní příjmy i výsledky hospodaření státních podniků, na druhé straně právě sociální důsledky hospodářské krise (nezaměstnanost) kladou nové požadavky